

SSAD

Stratejik ve Sosyal Arařtırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Volume 6 Issue 1, March 2022

sisaddergi@gmail.com

Makale Türü/Article Type: Araştırma/Research

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 16.12.2021

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 22.02.2022

DOI: 10.30692/sisad.1037603

ŞEHZÂDE MEHMED TÜRBESİ REVZEN SÜSLEMELERİ*

Revzen Ornamentations of Prince (Şehzâde) Mehmed Tomb

Müge ŞEN

Ankara Üniversitesi

Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Doktora Öğrencisi

ORCID ID: 0000-0001-7998-8397

mgsen87@gmail.com

Atıf/Citation: Müge Şen (2022), “Şehzâde Mehmed Türbesi Revzen Süslemeleri”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.6, S.1 Mart 2022, s.187-207.

Öz: Kanunî Sultan Süleyman’ın genç yaşta vefat eden oğlu Şehzâde Mehmed için inşa ettirdiği Şehzâde Mehmed Külliyesi, bir şehzâde için mimari âdâb kodlarının aşıldığı örneklerden biridir. Söz konusu külliyenin asıl var olma nedeni ise Şehzâde Mehmed Türbesi’dir.

Şehzâde Mehmed Türbesi’nin tezyinatında kullanılan süsleme tekniklerinin, malzemelerin ve yazı programına seçilen âyetlerin belirli bir program dâhilinde düzenlendiği anlaşılmaktadır. Türbenin süsleme unsurlarından birini oluşturan alçı süsleme, özellikle pencere açıklıklarında kendini revzen süslemede gösterir. Eserin revzen süslemelerinde bitkisel ve geometrik süslemelerin yanında, geometrik formlu bölmelerin içlerinde bitkisel süsleme ve yazı formlarından müteşekkil tezyinatın bulunduğu düzen görülmektedir. Revzenlerde yer alan bitkisel süslemede kullanılan motiflerin, türbenin çini, taş, maden ve kalemişi süslemelerinde görülen palmet, rumî, hatayî, yaprak gibi motiflerinin yanında; nergis, sümbül gibi motiflerde yer almaktadır. Revzenlerde hem renkli hem de şeffaf camların kullanıldığı görülmektedir.

Bildirimizin konusunu oluşturan Şehzâde Mehmed Türbesi’nin revzen süslemeleri, kullanılan teknik, malzeme ve motif yönünden dönemi içinde benzer türbe örnekleriyle değerlendirilerek, bu konuda çalışılan araştırma ve yayınlara yardımcı olacağı düşüncesindeyiz. Diğer yandan türbenin revzen süslemeleri 2016 yılında İstanbul’da yaşanan patlamadan en çok zarar gören bölümleri olmuştur. Yapmış olduğumuz arazi çalışmasında fotoğrafı çekilen türbenin, farklı zamanlarda bir ya da birçok kez yenilendiklerini düşündüğümüz revzen süslemelerinin belki de patlamadan önceki son kayıtları olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şehzâde Mehmed, Türbe, Tezyinat, Alçı, Revzen.

* Bu çalışma, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı’nda 2017 yılında tarafımızdan tamamlanan “Şehzâde Mehmed Türbesi Tezyinatı” adlı yüksek lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır. Ayrıca Pamukkale Üniversitesi B.A.P Koordinatörlüğü tarafından 2014SOBE016 numaralı yüksek lisans tez projesi olarak desteklenmiştir. Çalışma daha önce, “23. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu’nda” sunulup yayımlanmayan bildirinin genişletilmiş halidir.

Abstract: Şehzâde Mehmed Complex, which was built by Magnificent Süleyman on the behalf of his son Şehzâde Mehmed who died at a young age, is one of important examples architectural virtue of code for a Şehzade. The basic give rise to the existance the complex is the Şehzâde Mehmed Tomb.

The decoration techniques used in the ornomentation of Şehzâde Mehmed shrine are undestood that, the verses of selected in the meterials and writing program arrrenge within ceratain program. Plaster decoration, which is one of the composed of the ornomentation elements of the tomb, privately in window openings, reveals itself revzen aperture decoration. İn addition to the herbal and geometrical decorations in the revzen ornament of the structure, there is also a pattern of the inside the geometric shaped compartments and the arrangement of the herbal ornament and writing forms. Besides, the motifs used adornment in the plant ornamental decoration of Revzen, stone, tile, metal, and hand-drawn, decorations of the tomb as well as motifs such as palmette, rumî, hatayî and leaf; like a narcissus and hyacinth. It is seen that both colourful and transparent glasses are used in Revzens.

The Revzan decorations of the Şehzâde Mehmed Shrine, which is the issue of our declaration, will evalauted with smilar tomb examples in terms of techniques, meterials and motifs usedwithin the period, we consider that this will help research and help publications working in the topic. İn the mean time, the shrine's Revzen Ornomentations were the most damaging pars of the explosion 2016 in İstanbul. Perhaps the last records of the revzen decorations of the tomb, which were photographed during the field work we have done, were renovated one or more times at different times, before the explosion.

Keywords: Şehzâde Mehmed, Tomb, Ornament, Plaster, Revzen.

GİRİŞ

Kanunî Sultan Süleyman'ın genç yaşta vefat eden oğlu Şehzâde Mehmed için inşa ettirdiği Şehzâde Mehmed Külliyesi, bir şehzâde için mimarî âdâb kodlarının aşıldığı örneklerden biridir (Necipoğlu, 2013, s. 272-275). Külliye inşası için de, yeniçeri koğuşlarının bulunduğu Eskiodalar'ın tercih edilmesi, zamanın koşulları içerisinde yaşanan olaylara binaen, yeniçerilere karşı mesaj niteliğindedir (Necipoğlu, 2013, s. 262). Külliye'nin asıl var olma nedeni ise Şehzâde Mehmed Türbesi'dir (Fotoğraf 1).

Türbe, Şehzâde Mehmed Cami'nin güneyindeki hazirede yer alır. Kapı açıklığının üzerinde yer alan dört dizelik Farsça kitabesinde, türbenin 1543 yılında inşa edildiği belirtilmektedir (Önkâl, 1992, s. 139-140). Eser, türbe mimarîsinde yaygın olarak kullanılan sekizgen plân şemasındadır (Çiz. 1). Türbenin hem dış cephesinde hem de iç mekânında, her biri önemli örnekler sunan tezyinata sahiptir. Tezyinatında yer alan çini, taş, ahşap, kalemîşi, maden ve alçı süslemelerin yanında; yazı programında bulunan âyet ve hadislerin özellikleri açısından da değerlidir¹.

Türbenin iç mekânında Şehzâde Mehmed'in sandukası üstünde, dört ayak üzerinde yükselen dikdörtgen prizması formunda şebekeli taht (sandık, kürsü-taht) bulunur. Şehzâde Mehmed'in sandukasının sağında kardeşi Şehzâde Cihangir ve sol tarafında kızı Hümaşâh Sultan'ın sandukaları ahşap parmaklıkla çevrilmekte olup, parmaklık dışında yer alan sandukanın kime ait olduğu bilinmemektedir (Fotoğraf 2) (Öz, 1946, s. 225; Koçu, 1966, s. 37; Öz, 1997, s. 139).

Çalışmanın asıl konusu olan, Şehzâde Mehmed Türbesi'nin revzen süslemeleri, katalog olarak tanıtıldıktan sonra, kullanılan teknik, malzeme ve motif yönünden anlatılıp, dönemi içerisindeki türbelerle karşılaştırılıp; değerlendirilecektir.

Katalog

Türbenin alçıdan müteşekkil revzen süslemeleri, hem dış cephe hem iç mekân üst seviye pencere açıklıklarını kapatan pencere içliklerinde yer almaktadır.

Dış cephenin üst seviyesindeki geometrik alçı şebekelerin içlerine, şeffaf camlar yerleştirilmiştir. İç mekânda ise, desenli alçı kayıtların içinde renkli camların kullanıldığı

¹ Türbenin ayrıntılı süslemeleri için bkz., (Şen, 2017).

görülmektedir. Üst seviyedeki pencere açıklıklarını kapatan çift camlı düzenlemenin arasında, yapının duvar kalınlığı kadar boşluk bırakılmıştır.

Yapının bütün dış cephelerinin üst seviyesinde bulunan boyuna dikdörtgen formlu pencereler, sivri kemerlidir. Pencereler dıştan kalın bir alçı şebekeyle çevrili olup, pencere içlerinin uzun kenarlarına karşılıklı üçer tane olmak üzere toplamda altı elips formlu, pencere kavsinde ise iki yarım daire formlu, kalıplama tekniğinde² alçı şebekeler açılmıştır. Elips formlu alçı şebekelerin içlerine şeffaf camlar yerleştirilmiştir (Fotoğraf 3).

Türbenin dış cephesindeki pencere içliklerindeki alçı şebekelere oranla, daha fazla işçilik gösteren, iç mekânın üst seviye pencereleri de kalıplama tekniğinde revzen süslemeye sahiptir. Eserin her duvarının üst seviyesinde bulunan, ikişer pencere açıklıklarındaki alçı kayıtların içlerinde renkli camlar yer almaktadır (Fotoğraf 2, 4).

Pencere açıklıklarından, kuzeydoğu, güneydoğu, güneybatı, batı³ duvarlarındaki süslemeler birbirinin aynı simetrik düzenlemeye sahipken; doğu, güney, kuzeybatı ve kuzey duvarlarındaki ikili pencere açıklıklarının revzen süslemeleri kendi yüzeylerinde farklılık göstermektedir. Pencere içlikleri dış ve iç bölümden meydana gelmektedir. Dış bölümde, kısa kenarları üç dilimle nihayetlenen, dikdörtgen formlu kartuşların değişik varyasyonları görülmektedir⁴. Dikdörtgen formlu kartuşlar, pencerelerin kısa kenarlarında, alt köşelerinde, uzun kenarlarında, sivri kemer formu aldığı üzenge noktalarında ve sivri kemer tepeliğinde şeklini değiştirmektedir. Kartuşlar, alt köşelerde “L” formlu, uzun kenarlarda düşey eksenli dikdörtgen formlu, kemer üzenge noktalarında “C” formlu ve sivri kemerin tepeliğinde ise ters “V” formu şeklini almaktadır. Pencerelerin iç bölümü ise, sivri kemerli olup, boyuna dikdörtgen formdadır⁵ (Fotoğraf 4).

Duvarlardaki revzen süslemeler, bitkisel ve geometrik süslemeli örnekler olarak iki ana başlık olarak gruplandırılabilir. Ayrıca geometrik süslemeli örnekleri, geometrik formlu bölmelerde yer alan bitkisel süslemeli örnekler olarak bir alt başlıkta değerlendirilebilir (Fotoğraf 4).

Bitkisel süslemeli örneklere, doğu duvarının sağ, güney duvarının sol-sağ, kuzey duvarın sol ve batı duvarının sağ-sol penceresinde karşılaşılmaktadır (Fotoğraf 4).

Bitkisel süslemeli örneklerden olan doğu ve güney duvarının sağ pencerelerinin revzen süsleme programı aynıdır. Pencerelerin dış bölümündeki boyuna dikdörtgen formlu kartuşlarında, içlerinde gül, lâle ve nergis çiçeklerinin olduğu, mor ve sarı renkli vazoların nöbetleşe yer aldığı düzen bulunmaktadır. Alt ve üst kartuşlarında gül ve lâlelerin yer aldığı bitkisel süsleme mevcuttur. Pencerelerin iç bölümü ise, alt bölümü enine dikdörtgen formlu olup, merkezde yeşil renkli dalların ucundaki sarı renkli lâleye, her iki yandan kırmızı ve sarı renkli lâleler eşlik etmektedir. Pencerenin orta bölümünde, dört ayaklı masa/sehpa üzerinde, ortadaki diğerlerine oranla daha büyük olan üç vazoya yer verilmiştir. Ortadaki mor renkli vazunun içinden çıkan yeşil dallarda kırmızı renkli gül, sarı renkli nergisler, kırmızı renkli karanfil, lâleler ve son olarak da beyaz renkli camlarla tezyin edilmiş sümbüller bulunmaktadır. Ortadaki büyük vazunun her iki yanında, daha küçük boyutlu beyaz renkli iki vazoda, yeşil yapraklı dalların ucunda, sarı ve kırmızı renkli güller ile kırmızı renkli lâlelere yer verilmiştir. Bu kompozisyon boyuna dikdörtgen formlu, sivri kemer formlu bir tepelikle sonlanmıştır. Tepeliğin ucunda beş dilimli palmete yer verilip, palmet içerisine kırmızı ve sarı renkli lâlelerin olduğu görülmektedir. Palmetin çevresi yeşil, kırmızı ve sarı renkli daire formlu alçı şebekelerle tezyinlidir. Pencerelerin üst bölümünde ise, merkezde kırmızı ve sarı renkli hatayî çiçeğinin etrafını, yeşil renkli hançeri yapraklı dallar sarmaktadır. Merkezdeki hatayî çiçeğinin yarım

² Kalıplama tekniği için bkz., (Karaçağ, 2002, s. 20-21; Doğanay, 2009, s. 74).

³ Batı cephenin pencere açıklıklarındaki alt bölüm kartuşlarında, sol pencerede bitkisel süslemeye yer verilirken, sağ pencerede yazıya yer verilmiştir.

⁴ Kuzey cephenin sol pencere kartuşlarının kısa kenarları iç bükey yaparak değişiklik gösterir.

⁵ Kuzeybatı cephenin sağ penceresi yuvarlak kemerlidir.

halde işlenmiş formu, üst bölüm kartuşunun alt sınırında dallara bağlı olarak işlenmiştir. Pencerenin etrafını kırmızı, sarı ve yeşil renkli camlı, deltoit formu bir sıra kontur çevrelemektedir (Fotoğraf 5, 6).

Diğer bir bitkisel süslemeli örneklerden olan güney duvarın sol pencere revzenlerinin dış bölüm kartuşlarında, “S” kıvrımlı dallar üzerinde hatayî, gonca ve gül motifleri görülmektedir. Güney duvarın sol pencere içliğinin iç bölümü iki bölümden oluşmaktadır. Sivri kemer formu iç bölümde, dilimli kemer formu ikinci bir alan daha vardır. Sivri kemer formu alanın tepeliğinde beş dilimli palmete yer verilmiştir. Palmetin yüzeyinde, pembe, mavi, yeşil ve sarı renkli camların kullanıldığı hatayî motifi yer almaktadır. Hatayî çiçeğine, etrafındaki “S” kıvrımlı dallardaki sarı ve kırmızı renkli yapraklar eşlik etmektedir. Beş dilimli palmetin her iki yanında, birbirlerine mavi ve pembe renkli “S” kıvrımlı dallarla bağlanan gül, gonca, hatayî ve beş yapraklı çiçekler vardır. Pencerelelerin her iki uzun kenarında, boyuna dikdörtgen formu kartuşların yüzeylerinde münavebeli şekilde yerleştirilmiş, birbirlerine “S” kıvrımlı dallarla bağlanan hatayî ve gül motifleri işlenmiştir. Dilimli kemer formu alanın köşeliklerinde, merkezde mavi, sarı ve pembe renkli hatayî çiçeği, her iki yanında da pembe renkli dallar bulunmaktadır. Dilimli kemer formunun orta aksında, yedi hatayî çiçeği birbiriyle nöbetleşe yer almıştır. Söz konusu hatayîlerin taç yapraklarından ve çanak kısımlarından her iki yöne ayrılan “S” kıvrımlı dallarda, hatayî, penç, gonca ve nergislerden müteşekkil süsleme kompozisyonu görülmektedir. Desenlerin arasında kalan alanlarda dairesel formu, yeşil renkli, küçük alçı şebekeler işlenmiştir. Dilimli kemer formu alanın üzerinde başka bir dilimli kemer formu bir alan mevcuttur. Bu bölümde beyaz renkli camlarla işlenen, “Muhammeden Resullallah” lafzı bulunmaktadır. Yazının her iki yanında, mavi renkli dalların üstünde sarı renkli sümbüllere yer verilmiştir. Daha önce doğu ve güney duvarın sağ revzenlerinde de karşılaşılan lâle motiflerine, “Resul” lafzının her iki yanında ve soldaki sümbül çiçeğinin solunda yer verilmiştir. Yazı ve motif arasında kalan alanlarda, dairesel formu küçük alçı şebekelerin içleri yeşil renkli camlarla düzenlenmiştir (Fotoğraf 7).

Bitkisel süslemeli örnekler grubunda yer alan kuzey duvarın sol pencere içliğinin revzen süslemesinin dış bölüm kartuşlarında, beyaz renkli “S” kıvrımlı dallarda mavi, sarı ve yeşil renkli hatayî çiçekleri ve sarı renkli yaprakların eşlik ettiği görülmektedir. Sol pencerenin iç bölümü sivri kemer formunda olup, üç bölüme ayrılmıştır. Üst bölüm ve alt bölüm kartuşlarında, sülüs karakterli Arap alfabesi harfleriyle yazılmış yazı bölümü, orta bölümü ise dilimli kemer formunda olup, bitkisel tezyinatlıdır. Pencerelelerin alt bölümüne, kısa kenarları üç dilimli enine dikdörtgen formu kartuş yerleştirilmiştir. Kartuşun kenarlarını ve içlerini şeffaf camlı, bir sıra dairesel formu kontur çevrelemiştir. Dikdörtgen formu alt bölüm kartuş yüzeyinde, yeşil renkli camlarla işlenmiş, sülüs karakterli harflerle, “Zümer Süresi”nin 73. Âyeti⁶ vardır. Dilimli kemer formundaki pencerenin orta bölümünde, yatay doğrultuda ikiye ayıran alçı kayıt yer almaktadır. Orta bölümünün orta aksından bir çizgi çekildiğinde, her iki yöndeki süsleme düzeni birbirinin simetriğidir. Pencerenin orta aksında bulunan lotus ve palmet motiflerine, her iki yönden rumîlerin birleşmesinden müteşekkil kompozisyon bulunmaktadır. Bunun akabinde, söz konusu kompozisyonun harici yerlerinde, kırmızı renkli “S” kıvrımlı dallarda hatayîlere, pençlere, güllere, altı dilimli çiçeklere ve yapraklara yer verildiği görülmektedir. Tezyinat harici kalan yerlerde, küçük boyutlu dairesel formu alçı kayıtların içlerine yeşil renkli camlar yerleştirilerek, arka fon oluşturulmuştur. Buna ek olarak, dilimli kemer formunun köşeliklerinde, dairesel formu alçı şebekeler olup, içleri şeffaf camla düzenlenmiştir. Sivri kemer formu üst bölümde, yeşil renkli, sülüs karakterli Arap alfabesinden harflerle hakkedilmiş, Kelime-i Tevhid’in “Lâ İlâhe İllallah”⁷ ibaresine yer verilmiştir. Yazı unsurunu çevreleyen, kırmızı renkli “S” kıvrımlı dallar üzerinde, kırmızı ve mavi renkli hatayî çiçekleri, mavi, sarı ve yeşil renkli pençler, mavi ve sarı renkli güller ve kırmızı renkli yapraklar

⁶ Zümer Süresi’nin 73. Âyeti için bkz., (Kuran-ı Kerîm, 2010, s. 465; Elmalılı Hamdi Yazır, 2012, s. 467).

⁷ Kelime-i Tevhid için bkz., (Şentürk-Yazıcı, 2010, s. 39).

yer almıştır. Harflerin aralarında da kırmızı renkli yaprakların tezyin olduğu görülmektedir (Fotoğraf 8).

Bitkisel süslemeli örnekler grubunda yer alan batı duvarının sol ve sağ pencere içliklerinin revzen süslemeleri aynı olmakla birlikte, kartuşlarında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Şöyle ki; batı duvarın sol penceresinin dış bölüm kartuşlarında yazıyla birlikte, bitkisel süslemenin de yer aldığı görülmektedir. Diğer yandan sağ pencerenin dış bölüm kartuşlarının tümünde yazı bulunmaktadır. Duvarın sol penceresinde yazının yer aldığı kartuşlarda, sülüs karakterli Arap alfabesiyle “Âyetü'l-kürsî”⁸ hakedilmiştir. Diğer yandan sağ pencere kartuşlarında sülüs karakterli Arap alfabesinden harflerle “Zümer Süresi'nin 73. Âyeti” yazılmıştır. Bunun akabinde, sol pencerenin sağ alt kartuşunda doğu ve güney duvarının sağ pencere içliklerinde görülen, içinde çiçeklerinde yer aldığı vazo süslemesinin bir benzeri yer almaktadır. Bitkisel süslemenin yer aldığı boyuna dikdörtgen formlu kartuşta, ortadan penç motifinin her iki yanında bulunan hatayî motifleri birbirlerine “S” kıvrımlı dallarla bağlanmıştır. Batı duvarının sol ve sağ pencerelerinin iç bölümü içlikleri üç bölüme ayrılmıştır. Pencerelerin alt bölümü sol pencerede bitkisel süslemeli olup, sağ pencere alt bölümünde yazıya yer verilmiştir. Sol pencerenin alt bölümünde yer alan enine dikdörtgen formlu kartuşta, merkezde yeşil renkli yapraklı dalın ucunda sarı renkli gonca motifi vardır. Goncanın her iki yanında yeşil renkli “S” kıvrımlı dalların ucunda, sarı renkli bir gül ile üç yapraklı beyaz ve kırmızı renkli çiçekler bulunur. Sağ pencerenin alt bölümündeki yazı kısmında, “Zümer Süresi'nin 73. Âyeti” yazılıdır. Pencerelerin orta bölümü aynı tezyinat programını içermektedir. Orta bölümün dilimli kemer formu içerisinde, orta aksta lotus ve palmetlere her iki yönden uzun kollarıyla uzanan rumîlerin yer aldığı kompozisyonla karşılaşmaktadır. Söz konusu kompozisyon haricinde kalan yüzeyde renkli camlarla, birbirlerine kırmızı renkli helezonik kıvrımlı dallarla bağlanan, hatayîler, pençer, güller, goncalar, altı dilimli çiçekler ve yapraklar vardır. Desen haricinde kalan yerlerde, içlerinde yeşil renkli camların olduğu, dairesel formlu alçı kayıtlar pencerelerde arka fon meydana getirmiştir. Dilimli kemer formlu pencerelerin orta bölümün kemer köşeliklerinde, ortadaki kırmızı, sarı ve mavi renkli hatayî çiçeğini, her iki yönden saran mavi renkli rumîlerin birleşiminden oluşan üç dilimli palmet motifi çevrelemiştir. Pencerelerin iç kısmının üst bölümünde, yeşil renkli camlarla, sülüs karakterli Arap alfabesinden harflerle yazılmış “Cin Süresinin 18. Âyeti'ne”⁹ yer verilmiştir. Yazıların arka yüzeyinde, dairesel formlu alçı kayıtların içine sarı renkli camların yerleştirildiği görülmektedir. Kemer formu kenarlarında, kırmızı ve mavi renkli üç dilimli yapraklar vardır ve kemer formunu kırmızı renk camlı dikdörtgen formlu alçı kayıtlar sınırlamıştır. (Fotoğraf 9, 10).

Türbenin iç mekân duvarlarındaki geometrik süslemeli örneklere, doğu duvarının sol, kuzeybatı duvarının sağ ve kuzey duvarının sağ pencere revzenlerinde görülmektedir. Doğu duvarın sol ve kuzey duvarının sağ pencere revzenleri aynı geometrik süsleme programına sahiptir¹⁰. Geometrik süslemeli örnekler de, bitkisel süslemeli örneklerde yer alan revzenler gibi dış ve iç bölümden meydana gelmektedir (Fotoğraf 4).

Aynı geometrik süsleme özelliklerine sahip olan, doğu duvarın sol ve kuzey duvarın sağ pencere revzenlerinin dış bölümünde, kısa kenarları üç dilimli dikdörtgen formlu kartuşların düzeni hâkimdir. Pencerelerin uzun kenarlarında, altı-üstlü, düşey ekseninde yerleştirilmiş boyuna dikdörtgen formlu iki kartuşlara yer verilirken, alt kenarında yatay ekseninde enine dikdörtgen formlu tek kartuşa yer verildiği görülmektedir. Pencerelerin alt iki köşesinde ise; “L” formlu, kenarları üç dilimli kartuşlara yer verilirken, sivri kemer formlu tepeliğindeki kartuş ters “V” formu olarak üç bölüme ayrılmıştır. Dikdörtgen formlu kartuşların içlerine şeffaf camlar yerleştirilmiştir. Pencerelerin dış bölümünde dikdörtgen formlu alanların birleşiminde, yatay ve

⁸ Âyetü'l Kürsî için bkz., (Özsayınar, 1993, s. 185; Kuran-ı Kerim, 2010, s. 41).

⁹ Cin Süresi için bkz., (Kuran-ı Kerim, 2010, s. 572; Elmalılı Hamdi Yazır, 2012, s. 574).

¹⁰ Doğu cephe sol ve kuzey cephe sağ pencere revzenlerinde, bitkisel süsleme unsuru olarak kabul edilebilecek palmet motifine rastlanır. Fakat revzenlerdeki tezyinatın, geometrik özelliklerinin ağır basması nedeniyle söz konusu revzenleri geometrik süslemeli örnekler grubuna dâhil etmenin daha doğru olduğu kanaati hâkim olmuştur.

düşey ekseninde sırt sırta vermiş dış bükey yapan bölümler mevcut olup, mor renkli camlarla tezyinlidir. Pencereilerin iç kısmı da kendi içinde üç bölüme ayrılmıştır. Kısa kenarları üç dilimli, enine dikdörtgen formlu alt bölümün köşelerinde mavi renkli camlar kullanılmıştır. Orta bölüm kendi içinde iki sıradan ibaret olup, yanyana üç dilimli iki niş formlu alanlardan müteşekkildir. Pencereilerin üst bölümünde de, orta bölümde görülen yanyana iki niş formlu bir sıra tekrar etmektedir. Söz konusu niş formlarının üzerinde, kenarları iç ve dış bükeyli enine geniş dikdörtgen formlu kartuşlu bölümün üstünde, sarı renkli camla tezyinli beş dilimli palmet bulunmaktadır (Fotoğraf 11).

Geometrik süslemeye sahip kuzeybatı duvarının sağ pencere revzenlerinin dış bölümü, kısa kenarları üçgen formla sonlanan dikdörtgen kartuşlardan meydana gelmektedir. Dikdörtgen formlu kartuşların birleştikleri yerlerde mavi renkli küçük daire alanlar bulunup, bu daire formların her iki yanında üçgen formlu alanlar yer almıştır. Pencereilerin alt köşelerinde de şeffaf camlı kare alanlar bulunur. Pencereilerin iç bölümü ise, en alt sırasında üç dilimli niş formlu şebekelerle düzenlenmiştir. Niş formlu alanlar üstünde, yedi sıra dikey doğrultuda yerleştirilmiş, kısa kenarları üç dilimli kartuşlar bulunur. Pencereilerin en üst sırasında, dikey doğrultuda yerleştirilen kartuşların çeyrek bölümleri vardır. Kartuşların ve niş formlu bölmelerin içleri şeffaf camlıdır (Fotoğraf 12).

Türbenin revzen süslemelerinin diğer bir grubu olan geometrik formlu bölmelerdeki bitkisel süslemeli örneklere, kuzeydoğu, güneydoğu, güneybatı ve kuzeybatı duvarlarında görülmektedir. Söz konusu duvarlardaki her iki pencere içliklerinin revzen süslemeleri kuzeybatı duvarı hariç, birbirinin aynı simetrik süslemesine sahiptir (Fotoğraf 4).

Geometrik formlu bölmelerdeki bitkisel süslemeli örneklerden olan kuzeydoğu duvarının sol ve sağ pencerelerinin dış bölümündeki kartuşlarında, penç ve hatayî motiflerine “S” kıvrımlı dallar eşlik etmektedir. Kartuşlardaki penç motifinde beyaz, sarı, kırmızı ve mavi; hatayî çiçeğinde mavi, kırmızı ve sarı renkli camlar kullanılırken, “S” kıvrımlı dallarda mavi, desen harici kalan yerlerde kırmızı renkli camlar görülmektedir. Kuzeydoğu duvarının ikili pencere açıklıklarının iç bölümünde, karşılıklı düşey ekseninde yerleştirilmiş, beşerden toplamda on dairesel formlu alçı şebeke bulunur. Diğer yandan, pencerelerin sivri kemer formlu tepeliğindeki dairesel şebekeler, iki yarım daire şeklini almışlardır. Pencereindeki alçı şebekelerin içleri şeffaf camlıdır. Dairesel formlu şebekelerin aralarında kalan bölümler, orta ekseninde kenarları iç bükey yapan beş kare formlu şekle sahipken, pencerenin uzun kenarlarında ise; kenarları iç bükey olan kare formlarının dört yarım halde, alt köşelerde ve sivri kemer formunun üzengi noktalarında ise dört çeyrek halde işlenmiş formları vardır. Diğer yandan, pencerenin sivri kemer formlu tepeliğinin kilit taşında da beşgen formlu alan mevcuttur. Kare formlu alanların içlerinin çeşitli motiflerle bezendiği, bunlara renkli camların eşlik ettiği görülmektedir. Orta ekseninde, mavi rengin hâkim olduğu kare formlu alanlarda, merkezde hatayî çiçeği vardır. Merkezdeki hatayî çiçeğini, birbirlerine “S” kıvrımlı dallarla bağlanan, beş yapraklı çiçekler, hatayî çiçekleri ve yaprak motifleri çevrelemiştir. Hatayî çiçeğinde yeşil, kırmızı, mavi, sarı; beş yapraklı çiçeklerde beyaz, kırmızı ve yapraklarda sarı renkli camlar tercih edilmiştir. Pencereilerin orta ekseninde, sarı rengin hâkim olduğu kare formlu alanlarda, merkezde penç motifi yer alarak, onun dış bükey yapan dört köşesine hatayî çiçekleri yerleştirilmiştir. Kare formlu alanın iç bükey yapan yerlerine, iki yana açılan yaprakların ortasına damla formlu bir çiçek konulmuştur. Penç motifinde kırmızı, sarı, yeşil; hatayî de kırmızı, yeşil ve beyaz renkli camlar kullanılırken, aralarda kalan boşluklarda sarı renk tercih edilmiştir. Pencereilerin orta ekseninde birbirini nöbetleşe tekrar eden mavi ve sarı renkli alanların hâkim olduğu kare formlu alanların süslemeleri, pencerelerin iki yan uzun kenarında da, birbirlerinin süsleme programlarının yarısını teşkil eden kompozisyonun, çapraz eksenlerde yerleştirildiği görülmektedir. Diğer yandan, pencerelerin sivri kemer formlu tepeliğindeki beşgen formlu alanda, yeşil renkli dalların ucunda, kırmızı ve mavi renkli camlarla tezyinli üçer yapraktan müteşekkil düzenleme bulunur (Fotoğraf 13).

Güneydoğu duvarının ikili pencere açıklıklarındaki dış bölüm kartuşlarında, ortada sarı, kırmızı ve mavi renkli gül motifinin her iki yanında bulunan; kırmızı, mavi ve sarı renkli hatayî çiçekleri birbirlerine, üzerinde kırmızı renkli yaprakların bulunduğu “S” kıvrımlı sarı ve kırmızı renkli dallarla bağlandığı düzen hâkimdir. Kartuş içlerindeki desenler haricindeki alanlarda, yeşil renkli camlar kullanılmıştır. Güneydoğu duvarının ikili pencere açıklıklarının iç bölümünde ise; yatay eksende yan yana yerleştirilmiş iki dairesel formlu alçı şebeke olmak üzere; pencerelerin uzun kenarlarında ve sivri kemer formlu tepeliğinde toplamda sekiz yarım daire formlu alçı şebeke vardır. Alçı şebekelerin içlerine, şeffaf camlar yerleştirilmiştir. Pencerelerin orta ekseninde, kenarları iç bükey yapan, altı kollu yıldız formlu alanlar mevcuttur. Altı kollu yıldız formlu alanların içleri en üstteki hariç, diğer ikisi aynı süsleme düzenindedir. Sarı rengin hâkim olduğu üstteki altı kollu yıldız formunun içinde, ortada kırmızı, mavi ve sarı renkli hatayînin çanak kısmından her iki yöne ayrılan “S” kıvrımlı dallarının ucu kırmızı renkli üç yaprakla sonlanmıştır. Diğer yandan hatayînin taç yapraklarından çıkıp her iki yöne ayrılan dallarının ucunda, yeşil, sarı ve kırmızı renkli camların kullanıldığı goncalar ve onların ucunda da kırmızı renkli camlardan üç yaprak bulunur. Altı kollu yıldız formunun üst ve alt köşesinde bulunan, kırmızı, yeşil, mavi ve sarı renkli camların kullanıldığı iki hatayî çiçeği daha vardır. Hatayî çiçeklerinin çanak kısmından çıkan, her iki yöne ayrılan dallar birleşip, şemse motifi oluşturmuştur. Şemse motifinin üzerine, kırmızı, mavi ve yeşil renkli güller ve penç motifleri yerleştirilmiştir. Birinde mavi rengin, diğerinde sarı rengin hâkim olduğu, pencerelerin ortasında ve alt bölümündeki diğer altı kollu yıldız formlarında, merkezde kırmızı, sarı ve mavi renkli camların kullanıldığı hatayî çiçeği vardır. Hatayî çiçeğinin etrafında sarı renkli helezonik kıvrımlı dallarla birbirine bağlanan, hatayîler, güller, goncalar ve yapraklar bulunur. Form yüzeyinde desen harici kalan arka fonda mavi renkli cam tercih edilmiştir (Fotoğraf 14).

Geometrik formlu bölmelerdeki bitkisel süslemenin bulunduğu güneybatı duvarının dış bölüm kartuşlarında ise, farklı bir düzen görülmektedir. Şöyle ki; uzun ve kısa kenarlarında dikdörtgen, alt köşelerinde ve uzun kenarlarında düşey eksende yerleştirilmiş dikdörtgen formlu alanların aralarında kare, sivri kemer formunun üzenği noktalarında “C” formlu ve sivri kemer tepeliğinde eşkenar dörtgen formlu alana bölünmüştür. Dikdörtgen formlu alanların içleri de, kısan kenarları üç dilimli dikdörtgen formlu, kare ve eşkenar dörtgen formlu alanların içlerine ise, dört dilimli kartuşlar yerleştirilmiştir. Dikdörtgen formlu alanların içlerinde, merkezde penç motifi olarak, motifin her iki yanında birbirlerine “S” kıvrımlı dallarla bağlanan hatayî çiçeklerine yer verilmiştir. Kullanılan pençlerde sarı, kırmızı ve mavi; hatayî çiçeklerinde sarı, yeşil ve kırmızı; “S” kıvrımlı dallarda kırmızı; yapraklarda sarı ve kırmızı renkli camlarla tezyinlidir. Kare ve eşkenar dörtgen formlu alanların içlerindeki dört dilimli kartuşlarda, sarı renkli dört yapraklı çiçek motifine ve çiçeğin aralarından çıkan yeşil renkli dört yaprağa yer verilmiştir. Güneybatı duvarındaki pencerelerin iç bölümünün aksında, beş tane altı kollu yıldız formlu şebekeler mevcuttur. Bu altı kollu yıldızların yarısını oluşturan formları pencerelerin uzun kenarlarına, çeyrek formları da pencerelerin her iki alt köşesine yerleştirilmiştir. Altı kollu yıldızların etrafı, şeffaf camların yerleştirildiği altıgen şebekelerle çevrilmiştir. Altıgen şebekelerin, pencerelerin üst ve altlarında yarım halde bulunan formları görülmektedir. Altı kollu yıldız formlu şebekelerin içlerindeki süslemeler aynı süsleme programına sahiptir. Merkezde kırmızı, sarı ve mavi renkli camların kullanıldığı penç motifi yer alır. Penç motifini dışta, alt ve üst sivri ucunda sarı ve mavi renk camlı beş yapraklı çiçek motifinin bulunduğu, dış konturları yeşil renkli camlarla tezyinli şemse formu çevreler. Şemse formunun konturlarından çıkan yeşil renk camlarla işlenmiş “S” kıvrımlı dalların ucunda, şemse formunun alt ve üst sivri ucunda görülen beş yapraklı çiçeklere yer verilmiştir. Pencerenin uzun kenarlarında yüzey rengi mavi renkli yarım halde işlenmiş altı kollu yıldızlarda da, pencere akslarındaki altı kollu yıldızların içinde görülen süsleme düzeninin yarısı; alt köşelerindeki çeyrek haldeki altı kollu yıldızların içinde ise çeyrek haldeki formları işlenmiştir (Fotoğraf 15).

Geometrik formlu bölmelerdeki bitkisel süslemeli grubun son örneği olan kuzeybatı duvarındaki sol pencerenin dış bölümünde, kısa kenarları üç dilimle nihayetlenen dikdörtgen

formlu kartuşlar ile aralarındaki daire formlu kartuşlar münavebeli şekilde yerleştirilmiştir. Kartuşların içlerinde birbirlerine kırmızı ve sarı renkli “S” kıvrımlı dallarla bağlanan sarı, kırmızı ve mavi renkli hatayî çiçeklerinin ve beyaz, sarı ve kırmızı renkli penç motiflerinin birbirini nöbetleşe tekrar ettiği düzen hâkimdir. Dallar sarı, kırmızı ve mavi renkli hatayîlerle nihayetlenmiştir. Daire formlu kartuşlar içlerinde, merkezde kırmızı ve beyaz renkli penç motifine, mavi ve kırmızı renkli iki kademeli altı yaprak bağlıdır. Diğer yandan kartuşların ve rozetlerin birleşimindeki üçgen formlu alanların içinde, kırmızı renkli üç yaprağa yer verilirken, yaprak haricindeki yerler mavi renklidir. Kuzeybatı duvarının sol pencere içliğinin iç bölümünde ise; pencerelerin uzun kenarlarında karşılıklı yerleştirilmiş, altışardan toplamda on iki daire formlu alçı şebeke bulunur. Penceredeki daire formlu alçı şebekelerin içleri şeffaf camlıdır. Dairesel formlu şebekelerin aralarında yatay ve düşey ekseninde yerleştirilmiş elips formlu alanlar mevcuttur. Dairesel formlu alanların aralarında kalan bölümler, orta ekseninde kenarları ve köşeleri iç bükey yapan, kenarları eşit olmayan beş sekizgen formlu şekle sahiptir. Pencerelerin uzun kenarlarında ise; iç bükey kavis yapan sekizgen formun toplamda on bir yarım, alt köşelerde ise iki çeyrek haldeki formları vardır. Diğer yandan, pencerenin sivri kemer formlu tepeliğinin kilit taşında da alt kenarı iç bükey yapan deltoit formlu alan mevcuttur. Pencerenin orta ekseninde, kenarları iç bükey yapan beş sekizgen formlu alanlardan sarı rengin hâkim olduğu alanlar ile mavi rengin hâkim olduğu alanların süsleme programı kendi bölme içlerinde aynıdır. Sarı rengin hâkim olduğu sekizgen formlu alanın içinde, merkezde kırmızı ve mavi renkli dört yapraklı çiçek motifi bulunur. Bu dört yapraklı çiçeği dışta, kenarları iç bükey yapan kare formlu alan çevrelemiştir. Kare formun kenarlarına ve köşelerine uzanan kırmızı, mavi ve beyaz renkli hatayî çiçekleri yerleştirilmiştir. Diğer yandan, mavi rengin hâkim olduğu sekizgen formlu alanda, merkezde kırmızı, yeşil ve sarı renkli hatayî çiçeği yer alır. Hatayî çiçeğinin kırmızı renkli çanak kısmına bağlı dal bulunmakta olup, bu daldan her iki yana ayrılan kırmızı renkli “S” kıvrımlı dallar merkezdeki hatayî çiçeğini sarmıştır. Kırmızı renkli dalların üzerinde, kırmızı ve sarı renkli hatayî çiçekleri, beyaz ve kırmızı renkli altı dilimli çiçekler ve son olarak da kırmızı ve sarı renkli yapraklar bulunur. Pencere içliklerinin sivri kemer formlu tepeliğindeki deltoit formlu alanda, merkezde kırmızı, sarı ve yeşil renkli hatayî motifi vardır. Hatayî çiçeğinin kırmızı renkli sapından her iki yöne ayrılan kırmızı renkli dallarında, kırmızı ve sarı renkli hatayîler ve kırmızı renkli yapraklar görülmektedir. Desen haricinde kalan alanlarda mavi renkli camlarla düzenlenmiştir. Pencerelerin uzun kenarlarında, orta eksenindeki mavi rengin hâkim olduğu alanlardaki süsleme programının yarım halde işlenmiş tezyinatlarına, mavi ve sarı renkli camların nöbetleşe yer aldığı görülmektedir (Fotoğraf 16).

Değerlendirme-Karşılaştırma

“Revzen”, camilerde ve eski Türk evlerindeki alçı kayıtlı, çoğunlukla renkli camlarla düzenlenmiş nakışlı pencereler hakkında kullanılan bir tâbirdir (Arseven, 1998, s. 1672). Eskiden nakışlı pencerelere “revzen-i menkuş” denildiğini kaynaklardan öğrenmekteyiz (Arseven, 1998, s. 1672).

Anadolu’da alçı kayıtlı pencerelerin erken örneklerine, Konya’da Hoca Hasan Mescidi kazılarında rastlanmaktadır. Yapının zemin araştırmalarında alçı ve cam buluntular bulunmuş, bunların alçı kayıtlı renkli camlı içliklere ait olabileceği yönünde fikirler öne sürülmüştür (Önge, 1992, s. 193; Bakırer, 1999, s. 481). Bunun yanı sıra, Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad’ın inşa ettirdiği Kubadabad Sarayı’nda (1219-1237) yapılan kazılarda, alçı şebekeler içine gömülü renkli camların bulunduğu bilinmektedir (Öney, 1992, s. 169; Uysal, 2008, s. 459-460; Acıoğlu, 2014, s. 9-10). Osmanlı mimarisinde ise; cami, medrese, türbe gibi dini yapılar ile saray ve benzeri yapıların üst pencerelerine camlı dışlık ve içlikler yerleştirilerek, mekânlara ışık ve renk vermesi açısından yapılan uygulamalar yaklaşık olarak 15. yüzyılda görülmeye başlanmıştır (Bakırer, 1990, s. 329).

Dönemi içerisinde başta renkli sır tekniğindeki çinileri olmak üzere, taş, ahşap, maden, kalemişi süslemeleri açısından da önemli bir yere sahip olan Şehzâde Mehmed Türbesi’nin, alçıdan

müteşekkil revzen süslemeleri de kayda değer nitelik göstermektedir. Şehzâde Mehmed Türbesi'nin revzen süslemeleri, türbenin dış cephe ve iç mekân üst seviye pencere içliklerindedir. Alçıdan müteşekkil kalıpların iç kısımlarına, dış cephe revzenlerine şeffaf cam, iç mekân revzenlerine şeffaf camların yanı sıra renkli camların ağırlıklı olarak yerleştirildiği görülmektedir. Söz konusu revzen süslemeler kalıplama tekniği ile oluşturulmuş desenli alçı kayıtların şekillerine göre şeffaf ve renkli camlarla, alçı kayıtların arka yüzüne yerleştirilerek camlama işlemi¹¹ yapılmıştır.

Türbenin dış cephe üst seviyesindeki pencere içliklerinin oval formlu alçı kayıtlarının içinde şeffaf camların olduğu düzenle karşılaşılmaktadır. Klâsik dönem türbelerinde çoğunluklu dış cephenin üst seviyesindeki pencere içlikleri, oval formlu ya da petek görünümlü, basit geometrik formdan müteşekkil alçı kayıtlarla düzenlenmiştir. Söz konusu pencerelerde, oval formlu ya da petek formundaki düzenlemenin, büyüklük-küçüklük yönünden bir standardı bulunmamaktadır. Bu görüş doğrultusunda dış cephe üst seviyesindeki pencere içliklerinin alçı şebekeli olması yönünden Klâsik Dönem türbelerinden, Yavuz Sultan Selim Türbesi (1522) (Alakuş, 1990, s. 51-52; Önkâl, 1992, s. 124; Doğanay, 2001, s. 170), Şehzâdeler Türbesi (1522-1523) (Önkâl, 1992, s. 129; Doğanay, 2009, s. 144, 147-Fot. 20), Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi (1541-1542) (Genim, 2016, s. 70-71), Hüsrev Paşa Türbesi (1545-1546) (Kolay, 2016, s. 148-149), Hürrem Sultan Türbesi (1559) (Önkâl, 1992, s. 145, 147-Resim 65; Doğanay, 2009, s. 210, 219-Fot. 86), Kara Ahmed Paşa Türbesi (1561-1562) (Yılmaz, 2016a, s. 170-171), II. Selim Türbesi (1576-1577) (Önkâl, 1992, s. 177; Doğanay, 2009, s. 340-342-Fot. 288-289), Zal Mahmud Paşa Türbesi (1577-1578) (Saatçi, 2016, s. 484-485), Şehzâdegân Türbesi (1570'li yılların sonu-1580'li yılların başı) (Önkâl, 1992, s. 177; Doğanay, 2009, s. 340, 342-Fot. 288-289), Kılıç Ali Paşa Türbesi (1580-1581) (Yılmaz, 2016b, s. 180-181), Siyavuş Paşa Türbesi (1582-1584) (Binan, 2016b, s. 298, 300), Nişancı Mehmed Paşa Türbesi (1587-1588) (Binan, 2016a, s. 254-255), III. Murad Türbesi (1599) (Doğanay, 2009, s. 376, 380-Fot. 324-325), III. Mehmed Türbesi (1608-1609) (Alakuş, 1990, s. 100; Önkâl, 1992, s. 190-Resim 89) ve Sultan Ahmed Türbesi (1617) (Önkâl, 1992, s. 199-Resim 95) Şehzâde Mehmed Türbesi'ne benzerlik göstermektedir.

Şehzâde Mehmed Türbesi'nin iç mekân üst seviye pencere içliklerinde alçı kayıtlardan meydana getirilmiş tezyinat, renkli camlarla zenginleştirilmiştir. Eserin iç mekân revzen süslemesinde bitkisel ve geometrik süslemelerin yanı sıra geometrik formlu bölmelerin içlerinde bitkisel süslemenin bulunduğu tezyinat vardır. Bazı pencere içliklerinde yazı unsuruyla da karşılaşılmaktadır. Bitkisel süslemeli örneklerde, türbenin çini, taş, maden süslemesinde görülen palmet, rumî, hatayî, lâle, yaprak ve kıvrım dal motiflerinin görülmesinin yanında, diğer süslemelerde görülmeyen nergis, sümbül gibi motiflerle revzen süslemelerinde karşılaşılmaktadır. Pencere içliklerinin bitkisel formda alçı kayıtlarının renkli camlarla tezyin edildiği örneklere Klâsik Dönem türbelerinde rastlanılmamıştır.

Süslemelerde klâsik tarzda kullanılan motiflerin yanında, muhtemelen daha sonra yapılan onarımlar sırasında eklenen sehpa/ masa üzerinde, içinde çiçeklerin de olduğu vazolu süsleme de mevcuttur. Tezyini sanatlarında vazo motifleri, Bursa Yeşil Türbe'nin çini mihrabında bulunan, içinde çiçeklerin olduğu rumîlerle süslü bir şekilde tezyini, Osmanlı Devleti'nde görülen ilk örneklerinden biridir (Akar, 1969, s. 268). 16. ve 17. yüzyılda vazo motifinin çininin yanı sıra taş ve mermer süslemelerde ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir (Akar, 1969, s. 269). 18. yüzyıla gelindiğinde Avrupa tesiriyle birlikte Türk motifleri harmanlanıp, Türk Rokokosu olarak adlandırılan bir üslûba etki etmiştir (Akar, 1969, s. 269). Şehzâde Mehmed Türbesi'nin revzenlerinde görülen, sehpa/ masa üzerinde, içinde çiçeklerin yer aldığı vazo motifleri, muhtemelen 17. yüzyıl sonu ile 18. yüzyıl başında eklenmiş olmalıdır. Dönem türbeleri incelendiğinde, revzenlerde içinde çiçeklerin bulunduğu vazo motifleriyle, yapılan araştırmalarda şu an için karşılaşılmamıştır.

¹¹ Camlama işlemi için bkz., (Kılıç, 2011, s. 38, 52-54).

Revzenlerde geometrik formlu alçı kayıtlarda hem renkli camın hem de şeffaf camın kullanıldığı görülür. Söz konusu düzenlemeye III. Murad Türbesi'nin (Doğanay, 2009, s. 381, Fot. 327-330), Kılıç Ali Paşa Türbesi'nin (Yılmaz, 2016b, s. 183), Siyavuş Paşa Türbesi'nin (Binan, 2016b, s. 301) ve III. Mehmed Türbesi'nin (Demirhan, 2013, s. 52) üst seviye pencerelerinin geometrik formlu revzenlerinde karşılaşılmaktadır.

Türbenin revzen süslemesinde gördüğümüz geometrik formdaki alçı kayıtlı bölmelerin içlerinde bitkisel tezyinata yer verilmiştir. Hürrem Sultan (Doğanay, 2009, s. 220-Fot. 90), Kanunî Sultan Süleyman (1568) (Doğanay, 2009, s. 258-Fot. 139-140; 260-Fot. 148; 269-Fot. 187-188) ve Sokullu Mehmed Paşa (1568-1569) (Binan, 2016c, s. 314-315) türbelerinin revzen süslemeleri, geometrik formlu alçı kayıtların içlerinde bitkisel motiflerin bulunması nedeniyle, Şehzâde Mehmed Türbesi'ne benzerlik göstermektedir.

Eserin revzenlerinde görülen diğer bir tezyinat geometrik formlu alçı kayıtların içlerinde yazıya yer verilmiş olmasıdır. Türbenin revzenlerinde yer alan “Ayet-el Kûrsî, Cin Sûresi'nin 18. Ayeti, Kelime-i Tevhid ve Zümer Sûresi'nin 73. Ayeti” yazılarına, Klâsik Dönem türbelerinde rastlanmamıştır.

Türbede görülen revzen süslemelerin orijinal olup olmadıkları konusunda yazılı bir belgeye rastlanmamıştır. Fakat revzenlerin alçı ve camdan meydana gelen bir malzeme olduğu ve bahsi geçen iki malzemenin dayanıklılık süreci yönünden irdelendiğinde, revzenlerin bir veya birden fazla kez onarılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Bunun akabinde revzenlerde kullanılan motifler de onarım geçirdikleri düşüncesini kuvvetlendirir. Revzenlerde kullanılan gül, hatayî, lâle, palmet, rumî, yaprak ve kıvrımlı dal gibi motiflerin türbenin diğer malzemeleri üzerinde gördüğümüz benzer motifler olması, revzenlerin aslına uygun bir şekilde yenilenmiş olma ihtimalini güçlendirmektedir. Diğer yandan geometrik formlu bölmelere sahip revzenler de döneminden olmasını gerekmektedir. Lâkin, doğu ve güney duvarının sağ pencere içliklerinin orta bölümünde ve dış kenarlarında bir sehpa/masa üzerinde, içinde çiçeklerin de yer aldığı vazolar motifleri 18. yüzyıldan itibaren yoğun olarak süsleme sanatlarında görülmektedir. Revzenlerde bahsi geçen süsleme kuvvetle muhtemel yenilenmiş olmalıdır. Bunlara ilâveten türbenin revzenlerinin her duvarda süsleme yönünden bir standart olmadığı anlaşılmaktadır. Şöyle ki, kuzeydoğu, güneydoğu, güneybatı ve batı¹² duvarlarındaki ikili pencere açıklıklarındaki revzen süslemeler birbirinin aynı süsleme programına sahiptir. Fakat; doğu, güney, kuzeybatı ve kuzey duvarlarındaki pencere açıklıklarındaki revzen süsleme programı farklılık göstermektedir. Söz konusu duvarlardaki revzenlerin, zamanın koşullarına ve cam-alçı malzemenin dayanıklılık süreci açısından bakıldığında yenilenmiş olabilecekleri konusunda veriler sunmaktadır.

İstanbul'da 07.06.2016'da meydana gelen patlama sonucunda, Şehzâde Mehmed Cami ve Türbesi'nin ağır hasara uğradığını görsel ve internet iletişim kanallarıyla öğrenilmiştir¹³. Söz konusu patlamadan da en çok hasar alan hem cami hem de türbenin revzenleri olmuştur¹⁴. Patlama öncesi yapmış olduğumuz arazi çalışmasında fotoğrafı çekilen türbenin revzen süslemeleri, farklı zamanlarda bir ya da birçok kez yenilendiklerini düşündüğümüz revzenlerin, belki de patlamadan önceki son kayıtları olmuştur. İstanbul'a 2018 yılında yapmış olduğumuz ziyaret sırasında, Şehzâde Mehmed Türbesi'ni yerinde inceleyerek, güney, doğu, güneydoğu ve

¹² Batı cephenin ikili pencere açıklıklarında bazı farklılıklar olduğu katalog bölümünde anlatılmıştır.

¹³ Patlama ile ilgili haberlere ulaşmak için bkz.,

<http://www.ntv.com.tr/turkiye/vezneciler-saldirisindamimar-sinanin-yaptigi-sehzade-camii-de-hasar-gordu,-2ARhbOckaCB9WeC4mREg> (30.06.2017)

<http://www.milliyet.com.tr/patlama-sonrasinda-cami-bu-hale-gundem-2258457/> (30.06.2017)

<http://t24.com.tr/haber/vezneciler-patlama-sehzadebasi-camii-hasar-gordu,344116> (30.06.2017)

<http://www.sozcu.com.tr/hayatim/kultur-sanat-haberleri/yarim-asirlik-yapi-sehzade-camii-buyuk-zarar-gordu/> (30.06.2017).

¹⁴ Görsel ve internet iletim kanalları üzerinden patlamanın Şehzâde Cami'yi etkilediği üzerine aldığımız duyumlara binaen, türbede yapmış olduğumuz çalışma esnasında tanışmış olduğumuz türbedârı arayarak, türbenin revzenlerinin ve revak bölümündeki camların hasar aldığını teyit etmiş olduk.

güneybatı duvarlarındaki revzenlerinin, patlamada zarar gördüklerini teyit etmiş bulunduk (Fotoğraf 17).

SONUÇ

Mimarî eserlerin gerek dış cephelerinde gerekse iç mekân duvarlarındaki tezyinat unsuru olarak çini, taş, kalemişi, alçı vb. süsleme öğeleri kullanılmıştır. Süsleme unsurlarından biri olan alçı malzeme de; Şehzâde Mehmed Türbesi'nin pencere içliklerinde kendini şeffaf ve renkli camlarla tezyin edilmiş revzen süslemede göstermektedir.

Makalede Şehzâde Mehmed Türbesi'nin revzen süslemeleri, kullanılan teknik, malzeme ve motif yönünden katalog olarak tanıtılmış ve dönemi içindeki benzer türbe örnekleriyle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Makalenin konusu olan Şehzâde Mehmed Türbesi'nin revzen süslemeleri, revzenler hakkında yapılacak araştırma ve yayınlara kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

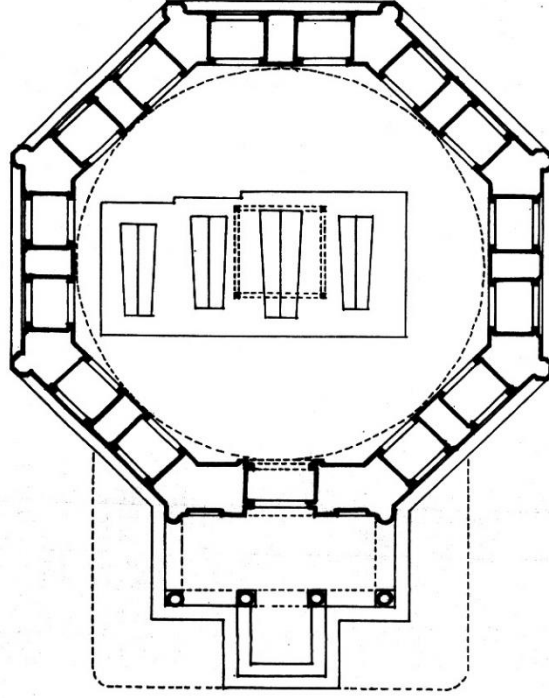
- Acioğlu, Y. (2014). Kubad Abad Sarayı Alçı Buluntuları, *Sanat Tarihi Dergisi*, C. XXIII (S. 2), s. 1-11.
- Akar, A. (1969). Tezyini San'atlarımızda Vazo Motifleri. *Vakıflar Dergisi*, (S. VIII), s. 267-271.
- Alakuş, T. (1990). İstanbul'daki 16.-17. Yüzyıllar Arası Yaptırılan Osmanlı Padişah Türbelerinin Süslemeleri (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arseven, C. E. (1998). Revzen, içinde, *Sanat Ansiklopedisi*, C. IV (s.1672). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bakırer, Ö. (1990). Vakıf Yapıların Pencereleindeki Dışlık ve İçliklerin Onarımından Kaynaklanan Sorunlar. (Haz. İbrahim ATEŞ, Sadi BAYRAM, Mehmet NARİNCE) içinde, *VII. Vakıf Haftası*, (s. 329-343). Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Bakırer, Ö. (1999). Osmanlı Mimarisinde Pencere. (Ed. Güler EREN) içinde, *Osmanlı*, C. 10 (s. 480-489). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Binan, D. (2016a). Nişancı Mehmet Paşa Türbesi, içinde, *Mimar Sinan'ın İstanbul'u*, (s. 254-255). İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Binan, D. (2016b). Siyavuş Paşa Evladı Türbesi, içinde, *Mimar Sinan'ın İstanbul'u*, (s. 298-301). İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Binan, D. (2016c). Sokullu Mehmet Paşa Türbesi, içinde, *Mimar Sinan'ın İstanbul'u*, (s. 314-317). İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Demirhan, M. F. (2013). Osmanlı Padişah Türbeleri-Ottoman Ruler's Tombs. *Hilal: Studi turchi e ottomani 2* (p. 6-104). Venezia: Edizioni Ca'Foscari.
- Doğanay, A. (2001). İlk Devir Osmanlı İstanbul Türbelerinde Mimarî Plastik ve Tezyinat (Basılmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Doğanay, A. (2009). *Osmanlı Tezyinatı Klasik Devir İstanbul Hanedan Türbeleri (1522-1604)*. İstanbul: Klasik Yayınları.

- Elmalılı Hamdi Yazır (2012). *Kur'an-ı Kerim Renkli Kelime Meali (Günümüz Türkçesiyle)*. (Haz. Doç. Dr. Mustafa Özel), Asır Ajans.
- Genim, S. (2016). Barbaros Hayrettin Paşa Türbesi, içinde, *Mimar Sinan'ın İstanbul'u*, (s. 68-71). İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Karaçağ, A. (2002). Beylikler Devri Mimarisinde Alçı Süslemeler (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılıç, S. (2011). Safranbolu'daki Alçılı Vitrayların Desen, Teknik ve Renk Özellikleri (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Koçu, R. E. (1966). Şehzâde Cami, *Hayat Tarih Mecmuası*, C. 1, S. 6, Yıl 2, (s. 34-39).
- Kolay, Altuğ, İ. (2016). Hüsrev Paşa Türbesi, içinde, *Mimar Sinan'ın İstanbul'u*. (s. 146-149). İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Kuran-ı Kerim, (2010). Isparta: Hayrât Neşriyat.
- Necipoglu, G. (2013). *Sinan Çağı-Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimarî Kültür*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öney, G. (1992). *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Önge, Y. (1992). Konya'da Yeni Bulunan Alçı Süslemeler. (Haz. İbrahim ATEŞ, Sadi BAYRAM, Mehmet NARİNCE), içinde, *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, (s. 187-196). Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Önkal, H. (1992). *Osmanlı Hanedan Türbeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Öz, T. (1946). Şehzade Mehmed Türbesi, *Arkitekt*, (9-10), s. 221-225, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Öz, T. (1997). *İstanbul Camileri I-II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özsayiner, Z. C. (1993). Mimar Sinan'ın İstanbul'daki Camii ve Türbelerindeki Yazı Düzeni ve Anlamı (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saatçi, S. (2016). Zal Mahmut Paşa Türbesi, içinde, *Mimar Sinan'ın İstanbul'u*, (s. 484-485). İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Şen, M. (2017). Şehzâde Mehmed Türbesi Tezyinatı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şentürk, L. ve Yazıcı, S. (2010). *İslam İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Tayla, H. (1988). Mimar Sinan'ın Türbeleri. (Haz.Zeki Sönmez), içinde, *Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı*, (s. 295-339). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Uysal, Z. (2008). Kubad Abad Sarayı Cam Buluntuları (1981-2004) (Basılmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, C. (2016a). Kara Ahmet Paşa Türbesi, içinde, *Mimar Sinan'ın İstanbul'u*. (s. 170-171). İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.
- Yılmaz, C. (2016b). Kılıç Ali Paşa Türbesi, içinde, *Mimar Sinan'ın İstanbul'u*. (s. 180-183). İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.

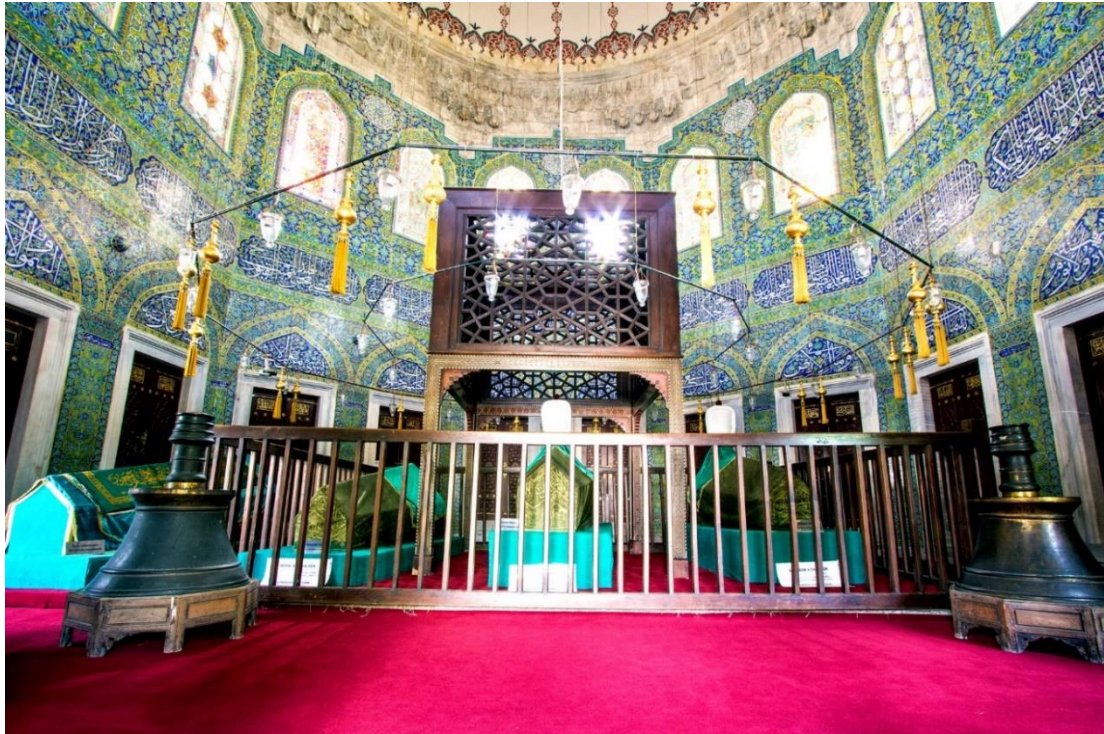
İnternet Sitesi Kaynakları

- ntv.com.tr. (07.06.2016). Vezneciler Saldırısında Mimar Sinan'ın Yaptığı Şehzade Camii de Hasar Gördü. <http://www.ntv.com.tr/turkiye/vezneciler-saldirisindamimar-sinanin-yaptigi-sehzade-camii-de-hasar-gordu,-2ARhbOckaCB9WeC4mREg> (30.06.2017).
- Cesur, D.C.- Horoz, M., (07.06.2016). Milliyet. Patlama sonrasında tarihi cami bu hale geldi. <http://www.milliyet.com.tr/patlama-sonrasinda-cami-bu-hale-gundem-2258457/> (30.06.2017).
- T24. (07.06.2016). Vezneciler patlamasında tarihi Şehzadebaşı Camii de hasar gördü. <http://t24.com.tr/haber/vezneciler-patlamasi-sehzadebasi-camii-hasar-gordu,344116> (30.06.2017).
- Sözcü. (07.06.2016). Yarım asırlık Şehzade Camii büyük hasar gördü. <http://www.sozcü.com.tr/hayatim/kultur-sanat-haberleri/yarim-asirlik-yapi-sehzade-camii-buyuk-zarar-gordu/> (30.06.2017).

ÇİZİMLER

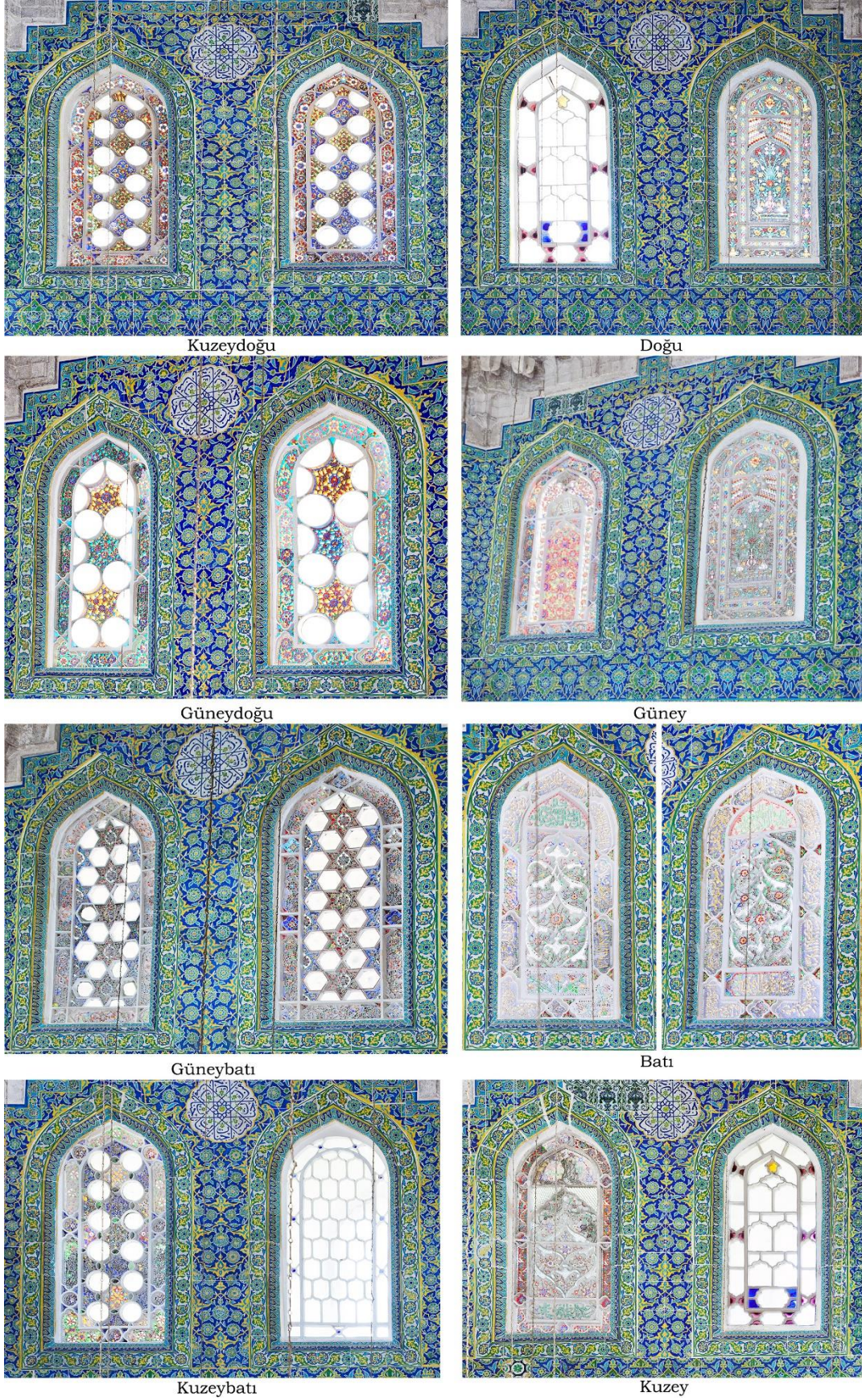

Çizim 1: Türbe Plânı (Tayla'dan)

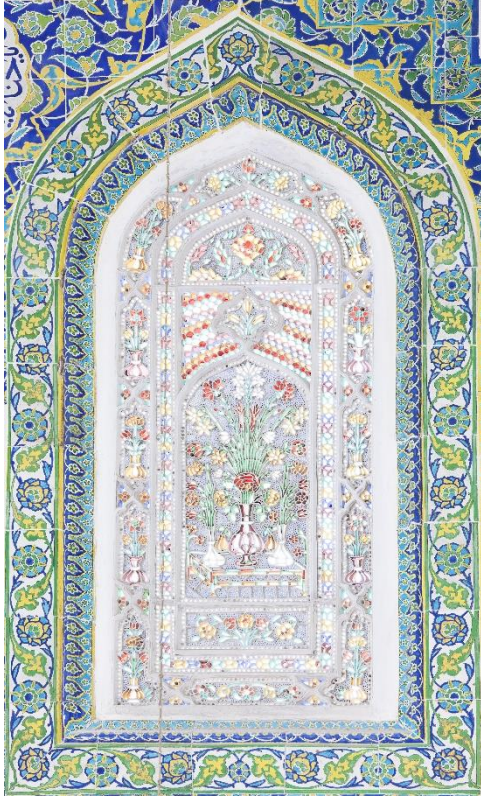
FOTOĞRAFLAR**Fotoğraf 1: Türbe Genel Görünüş****Fotoğraf 2: Türbenin İç Mekândan Genel Görünümü**

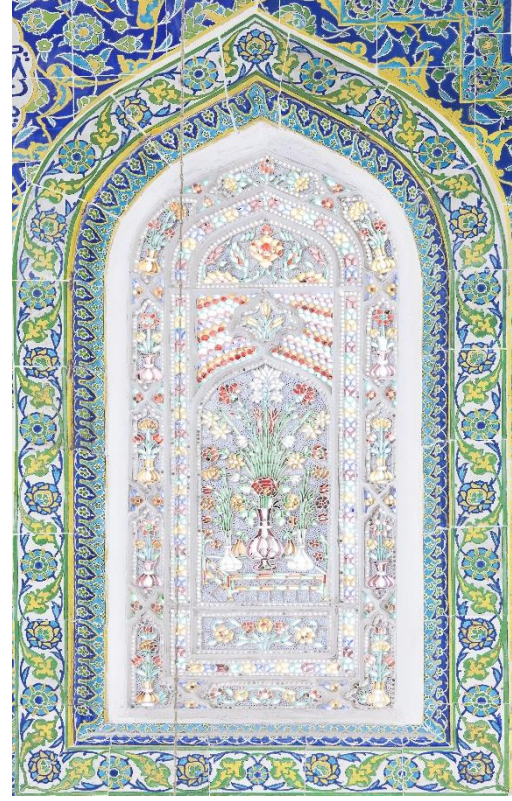
Fotoğraf 3: Türbenin Dış Cephe Revzenleri

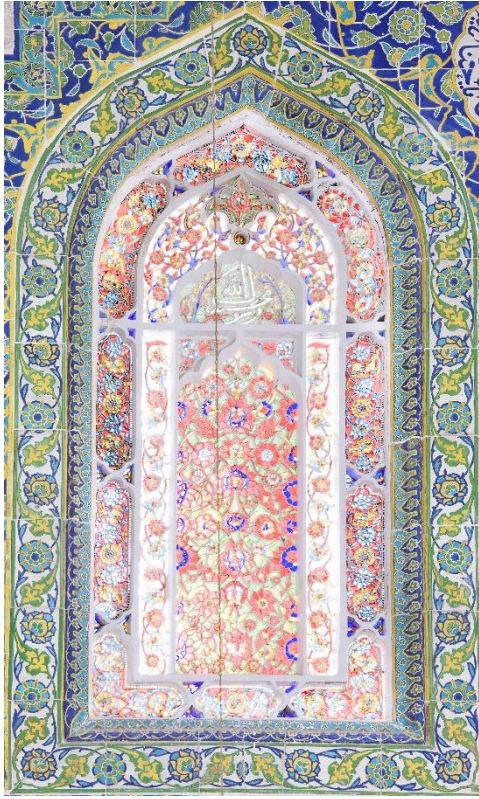
Fotoğraf 4: Duvarlardaki Revzen Süslemelerin Görünümü

Fotoğraf 5: Doğu Duvarı Sağ Pencere

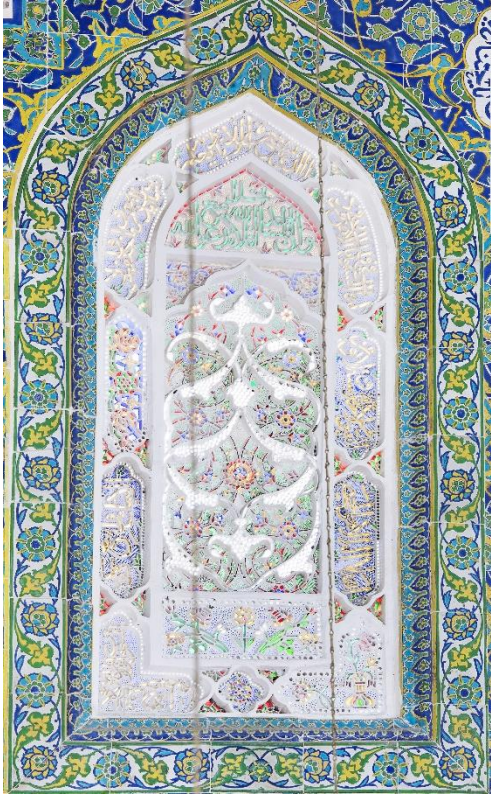
Fotoğraf 6: Güney Duvarı Sağ Pencere

Fotoğraf 7: Güney Duvarı Sol Pencere

Fotoğraf 8: Kuzey Duvarı Sol Pencere

Fotoğraf 9: Batı Duvarı Sol Pencere

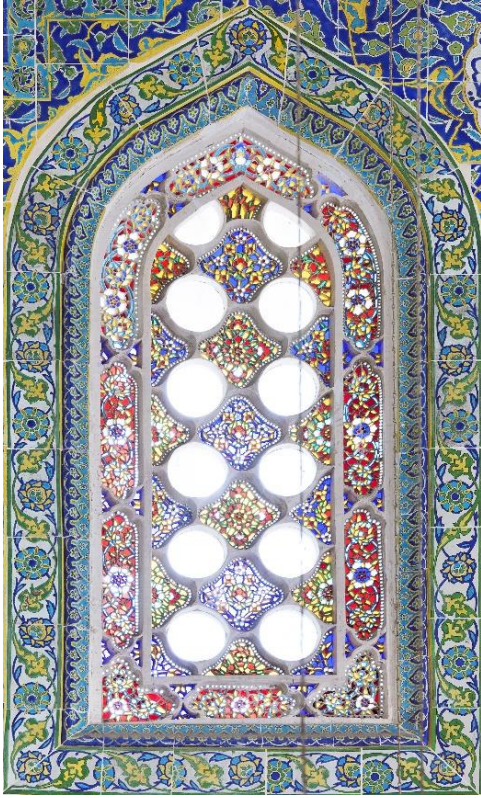
Fotoğraf 10: Batı Duvarı Sağ Pencere

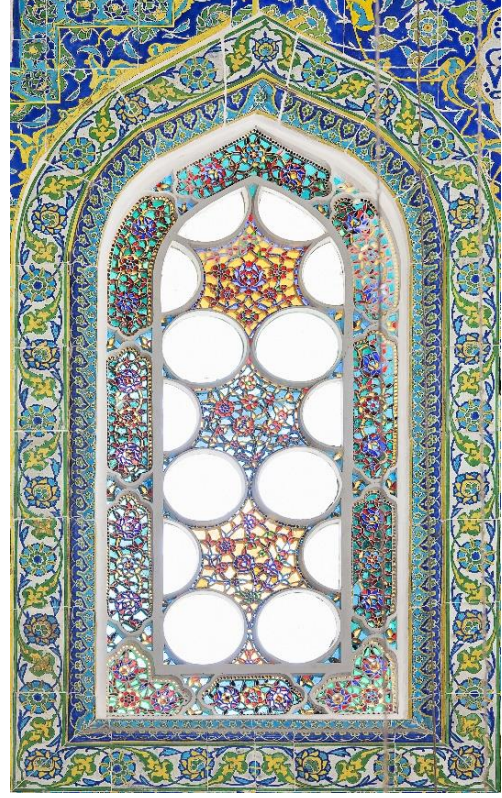
Fotoğraf 11: Doğu Duvarı Sol ve Kuzey Duvarı Sağ Pencere

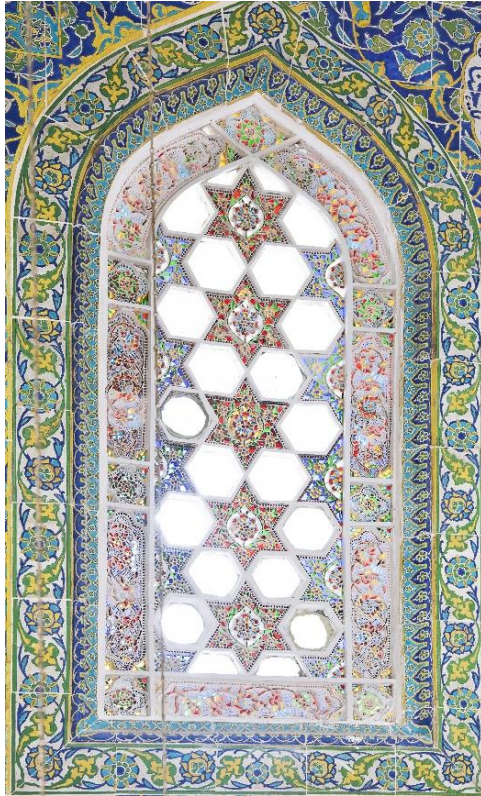
Fotoğraf 12: Kuzeybatı Duvarı Sağ Pencere

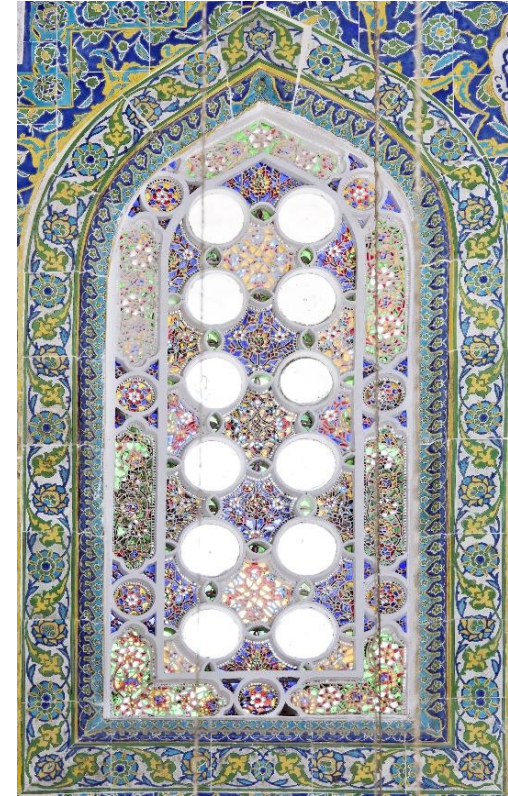
Fotograf 13: Kuzeydoğu Duvar Revzenleri Revzenleri

Fotograf 14: Güneydoğu Duvar

Fotograf 15: Güneybatı Duvar Revzenleri

Fotograf 16: Kuzeybatı Duvar Revzenleri

Doğu Cephe

Güneydoğu Cephe

Güney Cephe

Güneybatı Cephe

Fotoğraf 17: Patlamadan Sonra Zarar Gören Revzenlerin Durumu